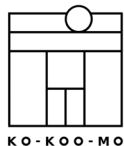

Palikkateatterin terapeuttiset mahdollisuudet

KO-KOO-MO

Palikkateatterin pilottihankkeen raportti
marraskuu 2012
Sanna Lehtinen

Palikkateatterin terapeuttiset mahdollisuudet

- 1 Johdanto
- 2 KO-KOO-MO
 - 2.1 Palikkateatteri
 - 2.2 Ihmisenmuotoinen jälleenrakennussarja
- 3 Palikkateatterin hyvinvointihanke
 - 3.1 Toteuttajat ja yhteistyökumppanit
 - 3.2 Lähtökohdat ja tavoitteet
- 4 Vierailut laitoksissa
 - 4.1 Päiväkoteja valloittamassa
Spontaaneja reaktioita esityksessä
Kissoja, kameleita ja yksinhuoltajaisia
Haasteita ja voittoja
Läsnäolo tärkeintä
 - 4.2 Vierailu lastensuojelulaitoksessa
Kekseliäitä tulkintoja
Palikoilla käsiteltiin pelkoja
Yllättävää yhteistyötä
 - 4.3 Palvelukodissa muistoja rakentamassa
Ammattitaidon arvostusta
Paluu lapsuuteen
- 5 Nukketeatteri terapiana
- 6 Palikkateatteri ja terapia
- 7 Kokemukset ja palaute
 - 7.1 Pedagoginen näkökulma
 - 7.2 "Silloin leikin lasta."
 - 7.3 Terapeuttinen aktiviteetti
- 8 Tulokset ja vaikutukset
- 9 Jatkosuunnitelmat
- 10 Lopuksi

1 Johdanto

Syksyllä 2011 kahden innovatiivisen taiteilijan aivoriihestä liikkeelle lähtenyt Palikkateatteri on ehtinyt ihastuttaa jo lukuisia katsojia Suomessa ja sen ulkopuolella. Kuvataiteilija Kai Ruohosen suunnittelemat yksinkertaiset, käsityönä toteutetut puiset palikat heräävät nukketeatteritaiteilija Roosa Halmeen kosketuksesta eloon. Halmeen esityksessä palikoista kasvaa erilaisia hahmoja ja kulkuneuvoja, joiden inhimillisyys ja aitous onnistuvat kerta toisensa jälkeen yllättämään yleisön.

Palikkateatteri on helposti lähestyttävä teatterimuoto kaikenikäisille katsojille kielestä tai sukupuolesta riippumatta. Esitys pystytään toteuttamaan hyvinkin yksinkertaisissa puitteissa ja on helposti liikuteltavissa paikasta toiseen saman päivän aikana. Palikkateatteri on siksi helppo viedä paikkoihin, joista yleisö ei pääse vaivattomasti käymään esimerkiksi teatterissa tai taidenäyttelyssä. Vähitellen yhden naisen sooloteatterin ympärille alkoi kasvaa mittava hyvinvointihanke. Syksyn 2012 aikana Palikkateatteri rikastutti lähes sadan lapsen, nuoren ja aikuisen päivittäistä arkea erilaisissa laitoksissa. Kohderyhmänä olivat erityislapset, ikäihmiset ja lastensuojelulaitoksissa asuvat nuoret.

Laitosvierailujen lisäksi hyvinvointihankkeen lähtökohtana oli taideterapeuttisten työmuotojen yhdistäminen nukketeatteriin. Esityksen lisäksi laitoksille tarjottiin työpaja, jossa palikoiden avulla käsiteltiin erilaisia teemoja, kuten perhettä, kotia ja lapsuutta. Hankkeelle löydettiin asiantuntija ja alan uranuurtaja Yhdysvalloista. Taideterapian professori ja taideterapeutti Matthew Bernier oli Palikkateatterin vieraana viikon ajan syyskuussa 2012 ja kiersi hankkeen työryhmän mukana laitosvierailuilla. Hankkeen puitteissa järjestettiin nukketeatteria ja taideterapiaa käsittelevä seminaari, joka kokosi yhteen alan kotimaisia ja ulkomaisia asiantuntijoita. Seminaarissa Matthew Bernier summasi yhteen myös havaintojaan ja kokemuksiaan Palikkateatterin laitosvierailuista.

Palikkateatteri sai laitoksissa uteliaan, aluksi jopa epäilevän, vastaanoton. Kuinka palikoista voi syntyä teatteria? Kuinka yleisö jaksaa keskittyä sanattomaan lähes puolituntiseen esitykseen? Kuinka nämä palikat eroavat tavallisista leikeissä käytetyistä rakennuspalikoista? Vastaukset näihin kysymyksiin yllättivät kaikki, jopa tekijät itsensä. Yleisö seurasi esitystä intensiivisesti ja eli mukana. Työpajat tuottivat odottamatonta ryhmäytymistä, heittäytymistä ja ajatustenvaihtoa. Laitoksiin jätettiin palikkasetti, jotta asukkaat saattoivat omatoimisesti tai ohjatusti jatkaa työpajassa alkanutta prosessia.

Hyvinvointihanke oli pilottihanke, jonka tarkoituksena oli tutkia Palikkateatterin mahdollisuuksia taideterapiamuotona ja hyvinvoinnin edistäjänä. Raportissa esitetyt johtopäätökset, vaikutukset ja tulokset perustuvat Matthew Bernierin asiantuntijalausuntoihin, hänen, työryhmän ja kohderyhmien kanssa käytyihin purku- ja loppukeskusteluihin sekä jälkikierroksella kerättyyn laitosten henkilökunnan antamaan palautteeseen ja tietoon. Palikkateatterin havainnointi ja analysointi teatteritaiteellisesta näkökulmasta perustuu kirjoittajan omaan kompetenssiin arvioida teatteria.

2 KO-KOO-MO

KO-KOO-MO on nukketeatteritaiteilija Roosa Halmeen, kuvataiteilija Kai Ruohosen ja kulttuurituottaja Annukka Tuppuraisen yhdessä luoma konsepti, joka pitää sisällään Palikkateatteri-esityksen, Palikkateatteri-työpajan sekä edellä mainituissa kokonaisuuksissa käytettävän Ihmisenmuotoisen jälleenrakennussarjan. Roosa Halme on toteuttanut esityksen ja työpajan Kai Ruohosen suunnitteleman jälleenrakennussarjan pohjalta.

2.1 Palikkateatteri

Palikkateatteri on sanatonta, muuttuvaa ja veistosmaista nukketeatteria. Se soveltuu kaikenkielisille ja -ikäisille katsojille lapsista vanhuksiin. Palikkateatteri on nukketeatteritaiteilija Roosa Halmeen kehittämä visuaalisen teatterin muoto, jonka pääosassa esiintyvät kuvataiteilija Kai Ruohosen suunnittelemat, eri puulajeista veistetyt palikat. Palikkateatterissa abstraktit puupalikat heräävät henkiin nukettajan käsissä. Esitystä seuraavassa työpajassa jokainen voi olla rakennusmestari, kun assosiaatioleikkien kautta palikat saavat uuden olemuksen ja tarinan.

Palikkateatterin aineellinen peruskomponentti on perinteistä arkkitehtonista rakennuspalikkaa muistuttava puinen kappale. Esityksissä ja työpajoissa palikoista muodostetaan erilaisia inhimillisiä piirteitä tavoittelevia hahmoja sekä esineitä, rakennelmia ja ympäristöjä. Palikkateatterin aineeton peruskomponentti on palikan roolitus, elottoman kappaleen elävöittäminen. Palikkateatteri mahdollistaa lähtökohtaisesti fyysisesti muuttumattoman puisen kappaleen tulkitsemisen monimuotoisissa käyttö- ja mielenlyhtymissä.

Palikkateatterissa yhdistyvät kahden taiteilijan luovuus, ammattitaito ja visuaaliset vahvuudet, kun Roosa Halme kohtaa ohjaajana, nukettajana ja muusikkona Kai Ruohosen suunnitteleman Ihmisenmuotoisen jälleenrakennussarjan. Vaikka esitys on

piteiltään varsin pelkistetty, se on taiteellisesti erittäin monipuolinen. Nuketuksen, näyttelijäntyylin ja ohjauksen ohella musiikki on merkittävä osatekijä esityksessä. Sannattoman esityksen taustalle tarkoin valittu ja suunniteltu äänimaailma tekee esityksestä moniaistillisen kokonaisuuden.

Palikkateatterin demoesitys järjestettiin lapsen oikeuksien päivänä 20.11.2011 Satakunnan Kansantorilla Porissa. Satakunnan Kansan toimittaja Sini Kuvaja kuvaili esitystä arviossaan:

”Nukketeatteritaiteilija Roosa Halme hämmästytti yleisöä Satakunnan Kansan Lapsen oikeuksien juhlassa Kansantorilla taituroimalla palikoilla. Erimuotoiset palikat pörräsivät helikoptereina, tanssivat ihmisinä, jyräsivät moottoripyörinä ja uhmasivat painovoimaa erilaisina rakennelminä. Palikkateatterissa leikki kasvoi kohti taikuutta. Esitystä seurasivat herkeämättä kaikenikäiset pikkulapsista senioreihin.”

2.2 Ihmisenmuotoinen jälleenrakennussarja

Ihmisenmuotoinen jälleenrakennussarja on kuvataiteilija Kai Ruohosen suunnittelema palikoista koostuva kokonaisuus. Ihmisenmuotoinen jälleenrakennussarja viittaa käsitteenä inhimillisen infrastruktuurin, ihmisen ja ihmisen ylläpitämisen rakenteen toiminnallisuuteen. Rakennussarja voidaan nähdä leikkimisen apuvälineenä ja työkaluna. Sen avulla leikkimisen sisällölle luodaan fyysinen muoto. Rakennussarja voidaan käsittää nukkena, ihmistä tai tämän toimintaa kuvaavana objektina tai kokoojan omakuvana ja pienoispatsaana. Rakennussarja on oleellinen osa Palikkateatteria ja sen ajatusmaailmaa.

Jokainen Ihmisenmuotoisen jälleenrakennussarjan osista muotoiltu variaatio on yksittäinen rakenteellinen ratkaisunsa, jonka kokooja on sitonut valitsemaansa hetkeen. Rakennussarjan osista syntyviä kokonaisuuksia voi muokata loputtomasti. Palikoita voi kaataa ja nostaa takaisin pystyyn yhä uudelleen. Kokooja voi leikin avulla löytää palikoille yhä uusia kokoamisratkaisuja ja tapoja yhdistää palikat toisiinsa. Rakennuspalikka on kierrätysmateriaalia: sen voi keksiä aina uudelleen.

Ihmisenmuotoinen jälleenrakennussarja on rekisteröity tavaramerkki ja sen puitteissa tuotettu tarpeisto mallisuojuuttua. Ihmisenmuotoinen jälleenrakennussarja-tavaramerkin alaisen tuotteiston suunnittelussa on huomioitu turvallisuusseikat. Rakennussarja on valmistettu kestäväksi ja kehittymään yhdessä käyttäjänsä kanssa. Tuotteiston eri sarjojen osat ovat keskenään yhteensopivia ja ne on tarkoitettu luovaan ja oivaltavaan toimintaan erilaisissa yhteyksissä.

3 Palikkateatterin hyvinvointihanke

Palikkateatterin syksyllä 2012 toteuttaman hyvinvointihankkeen lähtökohtana oli

nukketeatterin vieminen eri laitoksiin sekä taideterapeuttisten työmuotojen yhdistäminen nukketeatteriin. Samalla oli tarkoituksena selvittää Palikkateatterin esitysten ja työpajojen soveltuvuutta eri kohderyhmille ja kehittää konseptia taideterapian asiantuntijan ohjauksessa. Yhdysvaltalainen taideterapeutti ja taideterapian professori Matthew Bernier Virginian yliopistosta vieraili Porissa 02.–09.09.2012. Bernier ja hankkeen työryhmä kiersivät viikon ajan satakuntalaisissa erityispäiväkodeissa, lastensuojelulaitoksissa ja palvelukodeissa. Viikko huipentui 08.09.2012 Porin taidemuseossa järjestettyyn seminaariin Nukketeatteri terapian maailmassa.

3.1 Toteuttajat ja yhteistyökumppanit

Hankkeessa olivat mukana Porista Rinnekodon lastensuojelulaitos ja Palvelukoti Puutarhakoti sekä Raumalta Lajon ja Salosen torpan päiväkodit, joissa molemmissa toimii integroitu erityislusten ryhmä. Hanketta tukivat Nukkero ry, TIP-Connection, Satakunnan taidetoimikunta ja Porin kaupunki. Hankkeen puitteissa järjestetty seminaari oli osa PIP-Festiä (Pori International Puppetry Festival), Rakastajat -teatterin Lainsuojattomat -festivaalia, Satakunnan taidetoimikunnan seminaarisarjaa sekä KO-KOO-MO-konseptin Palikkateatterin hyvinvointihanketta.

Hankkeen työryhmään kuuluivat nukketeatteritaiteilija Roosa Halme, toimittaja Sanna Lehtinen, kuvataiteilija Kai Ruohonen ja kulttuurituottaja Annukka Tuppurainen. Valokuvaaja Meri Mäkinen dokumentoi työryhmän vierailun Puutarhakodissa. Galleristi Liisa Ekqvist vastasi hankkeen taloushallinnosta Nukkero ry:n edustajana.

3.2 Lähtökohdat ja tavoitteet

Hankkeen ensisijaisena tavoitteena oli tuoda uusi ulottuvuus ja toimintamalli taideterapeuttisten työmenetelmien kentälle ja samalla kehittää taiteilija-terapeuttityöparimenetelmää Satakunnassa ja koko Suomessa. Hanketta konsultoimaan kutsuttiin alan pioneeri, Matthew Bernier, Yhdysvalloista. Bernier on taideterapeutti ja toimii taideterapian professorina Virginian yliopistossa. Hänelle itselleen nukketeatteri on keskeinen metodi taideterapeutin työssä. Koska Suomessa taideterapian opetusta ei vielä järjestetä korkeakoulutasolla, olisi vastaavanlaisen asiantuntijan löytäminen Suomesta ollut mahdotonta.

Hankkeen toiminnallisen osan tavoitteena oli saavuttaa kohderyhmiä, joilla ei muuten ole mahdollisuuksia tai resursseja ottaa aktiivisesti osaa kulttuurielämään. Pilottihankkeen tavoitteena oli keskittyä erityislapsiin, ikäihmisiin ja lastensuojelulaitoksissa asuviin lapsiin ja nuoriin Satakunnassa. Hankkeesta tiedotettiin kohderyhmille eri puolille Satakuntaa. Mahdollisimman moni yhteydenottoon vastannut laitos pyrittiin ottamaan mukaan hankkeeseen. Koska vierailut oli toteutettava viiden arkipäivän aikana, eivät kaikki halukkaat laitokset valitettavasti mahtuneet mukaan. Vierailuaikataulu täytettiin ilmoittautumisjärjestyksessä.

Hankkeen teoreettisen osan tarkoituksena oli tuoda eri alojen taiteilijoita ja taideterapeutteja yhteisen pöydän ääreen pohtimaan taiteilija-terapeuttityöparimenetelmän mahdollisuuksia ja haasteita Nukketeatteri terapian maailmassa -seminaarissa. Samalla oli tarkoitus käydä läpi seminaariviikolla tapahtuneita laitosvierailuja. Luennoitsijoiksi kutsuttiin alan kotimaisia ja kansainvälisiä asiantuntijoita.

Lisäksi hankkeen avulla haluttiin luoda Satakuntaan alueellista merkittävyyttä ja yleistä vaikuttavuutta uuden toimintamallin avulla. Samalla pyrittiin lisäämään nukketeatteriyhdistys Nukkero ry:n tunnettuutta, kehittää taideterapeuttisten työmuotojen ja nukketeatterin yhdistämistä ja tarjota ammattilaisten toteuttamaa nukketeatteria maakunnassa. Hankkeen tavoitteena oli tuottaa alueelle myös valtakunnallisesti ja kansainvälisesti kiinnostavaa nukketeatteria ja koulutusta.

Palikkateatterin hyvinvointihanke oli paikallisten ammattilaisten suunnittelema kokonaisuus, joka muodostui laituskäynneistä, Matthew Bernierin vierailusta ja seminaarista. Hanke oli pilottihanke, jonka aikana oli tarkoitus selvittää myös hankkeen mahdollinen jatko ja tuleva kehityssuunta. Päämääränä oli koota hankkeen prosessi, vaikutukset, tulokset sekä niiden pohjalta kehitetty toimintamalli julkaisuksi.

4 Vierailut laitoksissa

Yhdysvaltalainen taideterapeutti ja Virginian yliopiston taideterapian professori Matthew Bernier ja nukketeatteritaiteilija Roosa Halme vierailivat satakuntalaisessa palvelukodissa, lastensuojelulaitoksessa ja kahdessa erityislasten päiväkodissa syyskuussa 2012. Jokaisella vierailulla Halme esitti Palikkateatteri-esityksen ja ohjasi siihen liittyvän työpajan. Bernier havainnoi, analysoi ja tilanteen mukaan osallistui tuokion kulkuun. Sekä esityksen että työpajan päätteeksi keskusteltiin niin kohderyhmän kuin laitoksen henkilökunnankin kanssa heidän kokemuksistaan, havainnoistaan ja tunteuksistaan. Lisäksi vierailuilla olivat mukana toimittaja Sanna Lehtinen, kulttuurituottaja Annukka Tuppurainen ja valokuvaaja Meri Mäkinen.

Esityksen ja työpajan vastaanottaminen pyrittiin tekemään kohdelaitoksille mahdollisimman vaivattomaksi. Palikkateatteri-esitys pystytään järjestämään hyvinkin yksinkertaisissa puitteissa ja pienellä tarpeistolla. Esitys tapahtuu pimennetyssä tilassa, mustalla kankaalla peitetyllä tasolla. Näyttämöä valaisee kaksi teatterilamppua ja esitystä tukemassa on nukettajan kokoama ääni- ja musiikkimaisema. Työryhmä toi mukanaan näyttämön, kaiken rekvisiitan ja teknisen laitteiston. Kohdelaitoksen piti vain tarjota tilat esitykselle ja työpajalle sekä huolehtia, että paikalla oli koko ajan vähintäänkin yksi laitoksen henkilökunnan edustaja, esimerkiksi erityislastentarhanopettaja, erikoissairaanhoitaja tai psykoterapeutti.

Laitoksissa järjestelyt toimivat hyvin ja Palikkateatterille löytyi jokaisesta kohteesta sopivat esitys- ja työpajatilat. Esitykset järjestettiin yleisölle tutussa yhteisessä tilassa,

joka oli tavallisesti jonkinlainen oleskeluhuone tai juhlasali. Työpajatilaksi soveltui mikä tahansa yhteinen tila, jossa oli mahdollisuus työskennellä pöytien ääressä. Pienten lasten kohdalla oli mahdollista työskennellä myös lattialla. Päiväkodeissa esitystilasta siirryttiin työpajakäyttöön paremmin soveltuvaan tilaan, mutta lastensuojelulaitoksessa ja palvelukodissa esitystila muuntui helposti myös työpajatilaksi.

Palikkateatteri-työpajoissa tutkittiin palikoita geometrisina, abstrakteina esineinä: millaisia ne ovat sekä mitä assosiaatioita ne herättävät yhdessä ja erikseen eri asennoissa. Työpajassa rakennettiin itsenäisesti, pareittain ja pienryhmissä veistoksia ja tutkittiin niitä yhdessä muun ryhmän kanssa. Palikoista luotiin hahmoja ja maailmoja erilaisien tehtävien avulla. Bernier oli työpajassa tarkkailijan ja konsultin roolissa. Hän antoi Halmeelle neuvoja ja opasti tätä terapeutisesta näkökulmasta oikeaan suuntaan eri kohderyhmien kanssa. Halme sovelsi Bernierin antamia neuvoja aina seuraavissakin esityksissä ja työpajoissa ja kehitti näin koko ajan Palikkateatterin sisältöjä entistä terapeuttisempaan suuntaan.

Työpajan päätteeksi työryhmä keskusteli henkilökunnan kanssa päivän kokemuksista. Bernier kertoi omista havainnoistaan ja henkilökunta sai esittää hänelle kysymyksiä. Lisäksi kuunneltiin henkilökunnan ajatuksia esityksestä ja työpajasta. Bernierin läsnäolo ja ammattitaito osoittautuivat keskusteluissa hyvin tärkeiksi. Hänen havaintojensa avulla henkilökunta saattoi saada laitoksen asukkaista jopa aivan uuttakin tietoa. Keskustelut olivat keskeinen osa Palikkateatterin tarjoamaa kokonaisuutta ja saivat paljon kiitosta.

4.1 Päiväkoteja valloittamassa

Raumalla osassa päiväkoteja toimii integroituja erityisryhmiä. Näissä ryhmissä on 12–15 lasta. Puolet ryhmien paikoista on varattu erityistä tukea tarvitseville lapsille. Ryhmän toiminnasta vastaa erityislastentarhanopettaja. Erityisryhmien opetus ja kasvatustukevat lapsen ikäkaudelle ominaista kehitystä ja niissä tarjotaan eri tavalla oppiville lapsille sopivia osallistumismahdollisuuksia. Opetuksessa huomioidaan lapsen yksilölliset tarpeet, hyödynnetään vertaisryhmän tuki sekä tarjotaan riittävä aikuisen ohjaus lapsen kasvuun. Palikkateatteri vieraili Raumalla Lajon päiväkodissa ja Salosen torpassa, joissa molemmissa toimii integroidut erityislasten ryhmät.

Spontaaneja reaktioita esityksessä

Päiväkodeissa esityksen yleisönä oli tavallisesti koko päiväkodin väki. Ennen esitystä Halme jutteli hetken yleisön kanssa ja kyseli heidän aikaisemmista teatterikokemuksistaan. Lisäksi käytiin läpi, millä tavalla esityksen aikana on hyvä käyttäytyä. Esityksen aikana lapset saivat vapaasti kommentoida esitystä, jos heistä siltä tuntui. Ensimmäisellä esityskerralla tämä ohjeistus jäi antamatta, mikä aiheutti sen, että lapset eivät olleet varmoja siitä, saavatko he reagoida esityksen hahmoihin ja tapahtumiin ääneen. Samoin henkilökunta ei tiennyt, tuliko heidän hyssyttää lapsia vai antaa heidän kommentoida esitystä vapaasti.

Lapset kommentoivat esityksen hahmoja ja tapahtumia esityksen aikana hyvinkin spontaanisti. Yleisin tapa reagoida oli hihkaista ääneen, minkälainen hahmo palikoista oli rakentumassa. Lapset alkoivat herkästi myös matkia esityksen ääniä, kuten moottoripyörän pörinää ja pöllön huhuilua. Lapset tempaantuivat mukaan esityksen rytmikkääseen musiikkiin ja ryhtyivät liikkehtimään ja taputtamaan sen tahdissa.

Kissoja, kameleita ja yksinhuoltajaisia

Esityksen jälkeen työpajaan osallistuivat henkilökunnan keskenään etukäteen sopimat ryhmät. Työpajoihin osallistuneet ryhmät olivat kaikki integroitua erityislasten ryhmiä. Erityislasten joukossa oli muun muassa ylivilkkautta, keskittymishäiriöitä ja lukihäiriöitä. Lähtään lapset olivat noin 5–6-vuotiaita. Yhteensä työpajoja järjestettiin kolme: kaksi Lajon päiväkodissa ja yksi Salosen torpassa. Jokaisessa työpajassa oli myös paikalla erityislastentarhanopettaja ja hänen lisäkseen pari muuta opettajaa tai hoitajaa.

Työpajassa lapset jakautuivat useamman pöydän ääreen ja kukin heistä sai suunnitelleen samanlaisen valikoiman palikoita. Ensin lapset, henkilökunta ja työryhmä esittäytyivät toisilleen. Pienen jutusteluhetken jälkeen Halme antoi lapsille erilaisia tehtäviä ja ohjeita, joiden mukaan he rakensivat palikoista kukin omanlaisensa version annetusta tehtävästä. Aina jokaisen tehtävän jälkeen lapset kiersivät palikkarakennelmalta toiselle keskustelemassa syntyneistä teoksista. Jokainen osallistuja sai kertoa omasta aikaansaannoksestaan ja muut esittivät lisäkysymyksiä.

Työpaja koostui useasta Halmeen laatimasta tehtävästä. Työpajassa edettiin pienistä yksilötehtävistä suurempiin kollektiivisiin kokonaisuuksiin. Aluksi lapset saivat rakentaa minkä tahansa eläimen. Sen jälkeen siirryttiin työskentelemään parin kanssa. Kaikki rakennetut eläimet muodostivat yhdessä eläintarhan, jossa rakennustehtävän päätteeksi tehtiin yhteinen kierros ja eläimille keksittiin nimet. Eläintarhan asukkaiksi tehtävässä muutti muun muassa kirahveja, kameleita, koiria, kissoja ja lehmiä. Osa lapsista haki inspiraatiota aiemmin näkemästään Palikkateatteri-esityksestä ja rakensi samankaltaisia eläimiä kuin esityksessä. Osa taas kehitti esityksen eläimistä omia variaatioita tai rakensi kokonaan uusia eläimiä.

Eläintehtävien jälkeen lapset rakensivat oman perheensä. Palikoista syntyi erikokoisia

ja -näköisiä perheitä uusioperheistä yksinhuoltajaperheisiin. Tehtävä saattoi antaa lapsesta enemmän tietoa kuin henkilökunnalla alun perin hänestä ehkä olikaan. Esimerkiksi erään erityislapsen kohdalla hänen rakentamastaan perheestä puuttui kokonaan äidin hahmo. Lapsi itse selitti äidin kuolleen, kun taas todellisuudessa äiti vain ei ollut lapsen arjessa läsnä. Tämä kuitenkin oli lapsen tapa ilmaista oma tarinansa ja kokemuksensa perheestä. Toinen erityislapsi taas sijoitti perheeseensä jonkinlaisen haamuhahmon, jonka funktiota hän ei osannut selittää. Kun häneltä tiedusteltiin palikan henkilöllisyyttä, hän itsekin hämmentyi siitä, että oli sijoittanut tämän palikan osaksi perhettä. Bernierin mukaan vastaavanlaisissa tapauksissa hahmo usein edustaa esimerkiksi kuollutta perheenjäsentä tai sosiaalityöntekijää.

Seuraavassa tehtävässä pitäydyttiin edelleen perheteemassa, kun perheelle rakennettiin jokin oma paikka. Joillekin se oli esimerkiksi oma koti, mummula tai leikkipuisto. Toiset perheet taas lähtivät esimerkiksi matkalle, jolloin paikka olikin ruotsinlaiva tai lentokone. Paikkojen rakentamisen yhteydessä alkoi syntyä myös tarinoita, kun lapset kertoivat, millainen paikka oli ja mitä perhe siellä teki. Osa tarinoista perustui lasten äskettäisiin kokemuksiin ja muistoihin, osa liittyi tulevaisuuden suunnitelmiin ja haaveisiin siitä, mitä perheen kanssa haluttaisiin yhdessä tehdä. Palikat alkoivat elää tarinassa mukana, kun lapset intoutuivat liikuttelemaan laivaa, jossa perhe matkusti tai esittämään tapahtumia leikkipuistossa. Tehtävän päätteeksi hahmot saivat vieraila kaikissa tehtävässä rakennetuissa paikoissa.

Työpajan lopuksi lapset kokoontuivat saman pöydän ääreen ja rakensivat yhteisen kaupungin. Jokainen lapsi sai antaa haluamansa panoksen kollektiiviselle rakennustyölle. Yhteiseen kaupunkiin nousi muun muassa kirkko, ostoskeskus, poliisilaitos, parkkihalli ja kerrostaloja. Osa lapsista jäljitteli muiden rakennelmien, osa pyrki tietoisesti rakentamaan jotain muiden rakennelmista eroavaa. Kaupunkiin alkoi syntyä myös kulkureittejä, kun autot kulkivat rakennukselta toiselle. Lapset siirtyivät itsenäisestä rakentamisesta yhteistyöhön ja sovittivat omat rakennelmansa sopiviksi toisten kanssa. Osa lapsista rakensi kuitenkin omien rakennustensa ympärille muureja ja aitoja rajaten ne selkeästi erilleen muusta kaupungista ja tehden ne vaikeammin lähestyttäviksi. Bernierin mukaan fyysisen suojamuurin rakentaminen palikoilla saattoi olla suora signaali lapsen halusta pysytellä oman henkisen suojamuurinsa suojissa.

Haasteita ja voittoja

Ensimmäisen lapsiryhmän kanssa yhdessä rakennettu teos hajotettiin työpajan lopuksi ja palikat siivottiin pois. Riehakas palikkarakennelmien rikkominen ja siitä syntynyt meteli kuitenkin riehaannutti lapset. He saattoivat poistua työpajasta levottomina ja rauhattomina, minkä takia seuraavien päiväkotiryhmien kanssa työpaja lopetettiin eritavalla: palikat jätettiin niistä rakennettuun muodostelmaan ja lapset poistuivat rauhallisesti työpajasta. Halme keräsi palikat pois vasta lasten poistuttua paikalta. Näin lasten mieliin jäi muisto rakennelmasta ehjänä kokonaisuutena.

Työpajan alkaessa osa lapsista aloitti rakentamisen välittömästi ja pyysi aktiivisesti ohjaajalta lisää palikoita. Heille syntyi nopeasti visuaalinen mielikuva siitä, mitä he olivat rakentamassa ja minkälaisia palikoita heidän rakennelmansa vaati. Välillä lapset kaipa- sivat esimerkiksi kolmion tai puoliympyrän muotoisia palikoita, joita ei kuitenkaan va- likoimasta löytynyt. Osalle lapsista rakentamisen aloittaminen sen sijaan oli haastavaa. Heidän oli vaikea hypätä mukaan tilanteeseen ja tarttua palikoihin. Halmeen kannus- tettua ja autettua heitä saamaan rakennelmansa alulle, hekin innostuivat työpajasta. Halmeen oli näin kyettävä tasapainoilemaan lasten keskenään erilaisten osaamista- sojen välillä ja sovellettava etukäteen mietittyjä tehtäviä kullekin ryhmälle ja lapselle parhaiten sopiviksi.

Vaikka kaikki lapset saivat työpajan alussa yhtä paljon palikoita, jotkut heistä kokivat niitä olevan liian vähän ja turhautuivat. Kun lapsella itsellään ei ollut resursseja raken- taa hänelle annetuista palikoista toivottua rakennelmaa, hän lainasi palikoita muilta ja oppi näin samalla heiltä. Työpajan aikana huomattiin, että lapsille oli hyvä antaa ra- kennustehtävissä myös useampia vaihtoehtoja, jotta kukin lapsi saattoi valita omalle taitotasolleen sopivan rakennelman.

Työpajassa piti huomioida lasten keskittymiskyky ja kärsivällisyys. Työpajan kestoa ei ollut määritelty etukäteen, vaan sen annettiin soljua eteenpäin omalla painollaan. Työpaja- jan edetessä Halmeen oli vain seurata- tava, kuinka lapset jaksoivat keskittyä ja miten he reagoivat eri tehtäviin. Molemmissa päiväkodeissa työpajat kestivät noin tunnin, mikä osoittautui sopivaksi kestoksi myös muissa vierailukohteissa.

Läsnäolo tärkeintä

Joillekin lapsille oman mielikuvituksen varaan heittäytyminen aiheutti ensin epäilyk- siä. Eräs lapsista esimerkiksi koki, että laivan oli mahdotonta lentää ilmassa pöydältä toiselle. Halme rohkaisi häntä kuvittelemaan pöytien välille suuren aallokon, joka kul- jettaisi laivan toiselle pöydälle rakennetun laivan luo. Hetken asiaa harkittuaan lapsi lähti leikkiin mukaan. Lopulta koko työpajatila täyttyi kuvitellussa aallokossa seilaa- vista laivoista, kun koko ryhmä intoutui kuvittelemaan huoneen mereksi ja palikkansa laivoiksi. Halmeen omalla heittäytymiskyvyllä oli tässäkin tilanteessa suuri merkitys lasten aktiivisen osallistumisen kannalta.

Osa lasten rakentamisen yhteydessä kertomista tarinoista oli tosia ja osa heidän omaa mielikuvitustaan. Esimerkiksi eräs lapsi rakensi venesataman ja pienen moottorive-

neen, jolla hän kertoi tekevänsä isoisänsä kanssa retkiä saareen. Kertomus saattoi olla vanha muisto, tuore tositarina tai lapsen haave siitä, kuinka hän haluaisi asioiden olevan. Bernierin mukaan sillä, mikä oli totta tai tarua tai oikeaa tai väärää, ei kuitenkaan ole merkitystä. Tärkeintä oli kuunnella, mitä lapsella oli kerrottavanaan ja tarjota hänelle aikuisen läsnäolo ja kokemus siitä, että juuri hänen tarinaansa kuunnellaan. Tällainen pieni läsnäolon hetki voi osoittautua lapsen kannalta hyvinkin merkittäväksi muistoksi hänen myöhemmässä elämässään.

4.2 Vierailu lastensuojelulaitoksessa

Yleisö vaihtui leikki-ikäisistä lapsista nuoriin, kun päiväkotien jälkeen Palikkateatterin seuraava vierailukohde oli Rinnekodon lastensuojelulaitos. Rinnekoto on vaikeahoitoisille lapsille ja nuorille suunnattu lastensuojelulaitos, joka toimii kodinomaisissa puitteissa rauhallisessa maaseutumiljöössä entisessä koulukiinteistökokonaisuudessa. Laitoksen työyhteisö koostuu kasvatus-, sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisista sekä psykoterapeuteista. Rinnekodossa asuvat nuoret käyvät koulua laitoksessa toimivalla erityisluokalla, josta vastaa erityisopettaja.

Kekseliäitä tulkintoja

Rinnekodossa esityksen yleisö koostui laitoksen henkilökunnasta ja yläkouluikäisistä nuorista. Esityksen vastaanotto oli lastensuojelulaitoksessa hyvin erilainen kuin päiväkodeissa. Aluksi levottomilta vaikuttaneet nuoret rauhoittuivat esityksen alettua. He seurasivat esitystä täysin keskittyneinä ja hiljaa. Esityksen päätyttyä he kommentoivat esitystä varovaisen positiiviseen sävyyn ja hämmästelivät nukettajan taitoja. Nukettajan epäiltiin jopa käyttävän jotakin salaista metodologiaa palikoiden käsittelyyn. Palikoissa epäiltiin olevan muuan muassa liimaa tai magneetteja.

Halme kyseli nuorilta, mistä esityksen hahmoista he olivat pitäneet eniten ja kuinka he olivat tulkinneet esityksen eri hahmot. Erityisesti esityksen loppuhuipennuksessa rakentuva, usein ihmiseksi tulkittu, hahmo herätti eriäviä mielipiteitä. Nuoret antoivat tulkinnalle ilahduttavia ja innovatiivisia vaihtoehtoja. Eräs nuori näki hahmon tehtaan, joka käytti polttoaineenaan palikoita. Toinen näkemys puolsi myös ajatusta tehtaan, mutta eri näkökulmasta: hahmo olikin tehdas, jonka tehtävänä oli tuottaa Palikkateatterin käyttöön uusia palikoita ja syöstä niitä ulos tehtaan piipusta.

Esitystilaksi valikoitui lastensuojelulaitoksen oleskelutila, jossa yleisö seurasi esitystä mukavasti sohvilta. Työpajaa jatkettiin samassa tilassa pöydän äärellä. Esitystä seurasi kolme nuorta, joista kaksi osallistui työpajaan. Yksi nuorista halusi seurata työpajaa sivusta. Henkilökunnan jäsenet olivat aktiivisesti mukana työpajassa. He osallistuivat kaikkiin tehtäviin ja olivat näin samalla ohjaajan tukena työpajassa.

Palikoilla käsiteltiin pelkoja

Kun työpaja alkoi, esityksen ajan syrjässä istunut poika ryntäsi kaikkein innokkaimpana ottamaan osaa työpajaan. Aluksi nuoret saivat ottaa tuntumaa palikoilla rakentamiseen rakentamalla jonkin eläimen. Seuraavaksi siirryttiin rakennustyömaalle, kun tehtäväksi saatiin rakentaa unelmien talo. Nuorten käsissä palikoista syntyi muun muassa futuristinen asuintalo sekä kartano, jonka katolla oli vankila. Tämän jälkeen siirryttiin yksilötehtävistä parityöskentelyyn, kun Halme antoi tehtäväksi rakentaa pareittain eläimen, jossa olisi vähintään yksi liikkuva osa.

Pari- ja ryhmätyöskentelyyn tottumattomat nuoret tarttuivat paritehtävään ennakkoluulottomasti. Nuoret eivät kopioineet eläinhahmoja esityksestä, vaan keksivät kokonaan uusia hahmoja. Tosin eläinkäsitettä tulkittiin varsin vapaasti ja teema laajenikin muun muassa rap-artisteihin ja ajoneuvoihin. Tehtävän aikana nuoret lainasivat toisil-

taan palikoita ja neuvottelivat siitä, mikä palikka tulisi mihinkin kohtaan asettaa. Nuoret hyödynsivät monipuolisesti käytössä olevia palikoita ja heidän rakennelmaansa paisuivat hyvinkin suuriksi. Rakentaminen oli varsin kunnianhimoista, kun palikoita pinottiin painovoiman lakeja uhmaaviksi muodostelmiksi. Tosin rakennelmien romahkamisesta seurasi hetkittäin kaaosta ja tunnelma muuttui välillä niin riehakkaaksi, että nuoria oli pyydettyä rauhoittumaan. Turhautuessaan eräs nuorista poistui hetkeksi

työpajatilasta, mutta palasi Halmeen pyynnöstä takaisin. Hänelle vakuutettiin, että työpaja oli yhteinen projekti, johon tarvittiin jokaisen ryhmäläisen panosta.

Viimeisenä tehtävänä koko ryhmä rakensi yhteisen teoksen, johon jokainen asetti vuorollaan palikan. Rakennusprosessin aikana ryhmän jäsenet antoivat toisilleen neuvoja siitä, mihin seuraava palikka kannattaisi asettaa. Syntyi yksi iso eläin, joka muutti muotoaan sen mukaan, mitä kukin pelkäsi. Pienen neuvottelun jälkeen teos sai nimekseen Boogey Hogan. Yhteisteos kirvoitti ryhmän keskustelemaan peloista ja pohtimaan, minkä muodon palikoista rakennettu eläin ottaisi kunkin osallistujan kohdalla. Palikoiden avulla sukkellettiin pintapuolisesti keskustelusta syvällisempiin ja jopa arkoihinkin teemoihin.

Työpajan päätteeksi yksi nuorista ikuisti yhteisteoksen kameralla. Sen jälkeen ryhmäläiset tarttuivat pöydälle palikoiden rakennuspohjaksi levitettyyn kankaaseen ja sulkiivat rakennelman rauhallisesti kankaan sisälle. Ryhmä keskusteli, että he voisivat tulevaisuudessakin ottaa tavaksi palikoista syntyneiden teosten valokuvaamisen. Kuvat voisi sitten tulostaa ja säilyttää muistoina.

Työpajasta pois jättäytynyt nuori seurasi työpajan kulkua tiiviisti kauempaa sohvalta. Hän olisi saanut halutessaan poistua tilasta, mutta hän jäi kuitenkin tarkkailemaan tapahtumia. Työpajan jälkeen hän kertoi pitäneensä näkemästään. Jo se, että hän oli tilanteessa läsnä, vaikka vain tarkkailijan roolissa, oli sekä hänelle itselleen että muulle ryhmälle tärkeä osoitus halusta osallistua tilanteeseen hänelle itselleen parhaiten sopivalla tavalla.

Yllättävää yhteistyötä

Työpajaan osallistuneet nuoret eivät olleet tottuneet työskentelemään yhdessä, mutta työpajan aikana he kuitenkin tekivät yhteistyötä. He toimivat yhteistyössä sekä toistensa että henkilökunnan jäsenten kanssa. Henkilökunnan mukaan nuoret pitäytyvät tavallisesti omissa oloissaan ja haluavat toimia itsekseen. Työpajatilassa he ottivat käyttöönsä uusia toimintatapoja ja yllättivät henkilökunnan lisäksi luultavasti myös itsensä. Palikoilla rakentamisen avulla nuoret pystyivät ilmaisemaan asioita, joille he eivät kykene välttämättä tavallisessa vuoropuhelussa antamaan sanoja.

Laitoksen henkilökunnan aktiivinen osallistuminen työpajaan tuki nuorten omaa osallistumismotivaatiota. Henkilökunnan jäsenet ottivat osaa kaikkiin työpajan tehtäviin siinä missä nuoretkin. He halusivat panostaa heille järjestettyyn yhteiseen toiminnalliseen hetkeen ja omalla esimerkillään kannustaa myös nuoria nauttimaan siitä. Näin työpajasta muodostui koko laitoksen väelle yhteinen normaalista päivärytmistä ja laitoksen arjesta irrallinen ja poikkeuksellinen hetki.

4.3 Palvelukodissa muistoja rakentamassa

Palikkateatterin laitoskierroksen viimeinen vierailukohde oli porilainen palvelukoti. Puutarhakoti on 18-paikkainen muistisairaiden palveluasumisyksikkö. Palvelukodin asukkaat ovat hyvin eritasoisesti muistisairaita. Osalla asukkaista on vielä vahva sanavarasto, osa ei pysty ollenkaan kommunikoimaan sanallisesti. Kodinomaisessa ympäristössä asukkaiden hoito on perinteitä kunnioittavaa, mutta kuitenkin jatkuvasti uudistuvaa ja edistysellistä. Puutarhakodissa käytetään muun muassa validaatio-terapiaa ja puutarhaterapiaa, mikä oli yksi syy siihen, että laitoksen henkilökunta ja asukkaat lähtivätkin avoimin mielin kokeilemaan myös taideterapiaa Palikkateatterin muodossa.

Ammattitaidon arvostusta

Palvelukodissa esitystä kerääntyi katsomaan laitoksen koko asukaskunta hoitajineen. Esitystilanne oli juhla-ilmainen ja tunnelma odottava. Asukkaat olivat innoissaan siitä, että paikalle oli saapunut teatteri ja oikea näyttelijä. Halmeen astellessa esitystilaksi valikoituneeseen oleskelusaliin, hän sai yleisöltä raikuvat aplodit. Esityksen aikana yleisön reaktiot olivat hillittyjä, mutta kiinnostuneita. Esityksen lopussa yleisö osoitti jälleen suosiotaan taputuksin.

Esityksen jälkeen Halme kyseli yhdessä henkilökunnan kanssa kultakin asukkaalta, mitä mieltä he olivat esityksestä. Huomiota kiinnitettiin erityisesti Halmeen erinomaisiin nukettajan taitoihin ja palikoiden arvoon käsityötuotteena. Asukkaat saivat kukin tunnusteltavakseen oman palikan ja he kiinnittivät heti huomiota erityisesti sen pinnan tuntuun, tuoksuun ja muotoon. Monet asukkaista alkoivat pohtia, mistä puulajista kukin palikka oli valmistettu ja esittivät omia veikkauksiaan asiasta. Ikäihmisillä oli vahva arvostus sekä Halmeen että palikat valmistaneen puusepän ammattitaitoa kohtaan.

Paluu lapsuuteen

Työpajaan osallistui kuusi asukasta kahdeksastatoista. Henkilökunta valitsi osallistujat asukkaiden oman kunnan ja motivaation mukaan. Työpajaan osallistuneet asukkaat pystyivät kommunikoimaan sanallisesti ja olivat kiinnostuneita kokeilemaan palikoilla raken-

tamista. Eräs asukas sen sijaan koki, että palikat olivat lapsellisia eikä hänen ikäiselleen olisi enää sopivaa alentua leikkimään niillä, minkä takia hän ei ollut halukas ottamaan osaa työpajaan.

Työpaja aloitettiin rakentamalla oma perhe lapsuuden ajalta. Vanhukset eivät tarttuneet tehtävään välittömästi, vaan tarkastelivat palikoita kaikessa rauhassa ennen kuin aloittivat rakentamisen. Monet perheistä olivat suuria ja palikoita tarvittiin paljon. Samalla syntyi tarinoita perheenjäsenistä ja perheen arjesta. Vanhukset saivat mahdollisuuden muistella lapsuuttaan, edesmenneitä perheenjäseniään ja kotiseutuaan. Vanhukset punnitsivat hyvin tarkkaan, kenen perheenjäsenensä henkilöllisyyden antoivat millekin palikalle. Eräs asukkaista pohti pitkään, kuka hän itse palikoista olisi ja päätyi sitten valitsemaan omasta mielestään kaikkein kauneimman palikan.

Halme auttoi vanhuksia muistelussa kyselemällä heiltä lisäkysymyksiä. Työpajassa haluttiin antaa tavallista enemmän aikaa yhteiselle jutustelulle. Työpaja eteni rauhallisessa rytmissä niin, että jokainen vanhus sai rauhassa syventyä palikoiden herättämiin muistoihin ja halutessaan jakaa ne muiden ryhmäläisten kanssa. Muistojen kautta alkoi syntyä uusia palikkarakennelmia ja palikat alkoivat elää vanhusten käsissä.

Seuraavaksi vanhukset rakensivat lempipaikkansa. Joillekin se oli esimerkiksi lapsuudenkoti, joillekin taas työpaikka. Eräs osallistujista rakensi maatilaa, jossa oli viettänyt lapsuutensa. Hän asetti maatilalle palikoita eläimiksi ja intoutui muistelemaan lemmikkilehmäänsä, joka oli ollut nimeltään Ystävä. Eräs osallistujista jopa löysi palikoiden avulla kokonaan uuden muiston menneisyydestään. Hän muisti palikoita epämääräiseen rakennelmaan asetellessaan yllättäen kioskin, jossa oli työskennellyt. Hän oli epävarma, mikä oli hänen lempipaikkansa ja alkoi yhdessä Halmeen kanssa järjestellä palikoita rakennelmaan. Yhtäkkiä hän tunnisti toteuttamassaan rakennuksessa kioskin penkkeineen ja kassatiskaaneineen ja muisti työskennelleensä siellä. Tämä muisto oli uusi myös henkilökunnalle.

Lopuksi rakennettiin yhteinen kaupunki. Rakennustyö sujui hyvässä yhteisymmärryksessä ja osallistujat auttoivat toisiaan prosessissa. He neuvottelivat keskenään siitä, mihin mikäkin palikka olisi järkevintä sijoittaa. Rakentaminen oli hyvin harkittua ja tehtävän tavoittelema yhteisöllisyys toteutui vanhusten kohdalla hyvin. Työpaja päättyi aplodien saattamana.

Vanhukset poikkesivat Palikkateatterin kohderyhmänä lapsista ja nuorista etenkin siinä, että heille oli muita kohderyhmiä tärkeämpää saada tietoa palikoiden materiaaleista ja valmistustavoista. He arvostivat perinteistä puusepän käsityötaitoa, jolla palikat oli toteutettu. Palikoiden pinnan tuntu, tuoksu ja muoto olivat heille erityisen tärkeitä. Henkilökunta koki, että palikoiden avulla vanhukset saivat uudenlaisen tavan käsitellä muistojaan. Palikoilla rakentelu osoittautui moniaistilliseksi virikkeeksi, johon he uskoivat palaavansa jatkossakin.

5 Nukketeatteri terapiana

Taideterapia on tukimuoto, jonka avulla yksilö voi oppia havainnoimaan maailmaa ja muilta ihmisillä tulevia tunneviestejä. Taideterapia antaa yksilölle mahdollisuuden kokea oma itsensä sekä kohdata ja hallita vaikeita asioita luovuuden välityksellä. Taideterapian ja nukketeatterin mahdollisuuksiin tutustuttiin 08.09.2012 Porin taidemuseon luentosalissa järjestetyssä seminaarissa Nukketeatteri terapian maailmassa.

Seminaari pohti käytännön esimerkkien ja kokemusten kautta visuaalisen teatterin terapeuttisia lähtökohtia ja kehittämistapoja. Luennoitsijoiksi oli valikoitunut taideterapian ja nukketeatterin kansainvälisiä ja kotimaisia ammattilaisia. Luennoitsijoina toimivat Matthew Bernier, näyttelijä, ohjaaja ja visuaalisen teatterin spesialisti Rene Baker sekä taideterapeutti ja nukketeatteriohjaaja Anna-Liisa Tarvainen. Avauspuheenvuoron piti taiteen taiteen tohtori ja ohjaaja Anna Ivanova-Brashinskaya. Seminaariin osallistui yhteensä yli 30 ammattilaista ja opiskelijaa niin kulttuurialoilta kuin sosiaali- ja terveydenhoitoaloiltakin.

Nukketeatteri on yksi vanhimpia esittävän taiteen muotoja. Sen vahvuus suhteessa tavalliseen draamateatteriin on sen erityinen ilmaisuvoima ja kyky luoda ympärilleen taianomaista illuusiota hyvin vaatimattomissakin olosuhteissa. Äärimmäisen pelkistetykin nukke saattaa tuntua aidommalta ja elävämmältä hahmolta kuin yksikään oikea näyttelijä, koska nukkeen kohdistuvat sekä yleisön että nukettajan omat odotukset, toiveet ja uskomukset. Tunnettu englantilainen nukettaja ja nukketeatteritutkija David Currell on sanonut nukeista seuraavaa: "A puppet is not an actor and a puppet theatre is not human theatre in miniature, because when an actor 'represents', a puppet 'is'!"¹

Draamateatterissa näyttelijä on henkilö, joka vaihtaa siviiliminänsä esittämäänsä roolihahmoon. Nukketeatterissa nukke on se sama mystinen satuhahmo tai palikoista rakennettu puinen kirahvi niin lavalla kuin lavan takanakin. Rene Bakerin mukaan nukke avaa viestinnän kanavan nukettajan ja yleisön välille. Kun yleisö katsoo nukkea, nukettaja muuttuu näkymättömäksi. Näin nukke tarjoaa turvallisen suojakilven ja tekee asiat nukettajan puolesta. Nuken suojissa voi olla tavallista rohkeampi, eräänlainen superihminen.

Nukketeatteri on todettu tehokkaaksi terapiamuodoksi, minkä takia esimerkiksi Yhdysvalloissa se on yksi vakiintuneista taideterapian muodoista. Suomessa sen käyttö terapiassa on vielä hyvin vähäistä. Nukketeatteri mielletään usein osaksi lapsille suunnattua teatteria, vaikka alun perin nukketeatteria on tehty ja tehdään edelleen myös aikuisille. Nukketeatteri sopii kaiken ikäisille. Sama pätee nukketeatteriin taideterapiamuotona: se soveltuu kaiken ikäisille kohderyhmille. Sen avulla voidaan ratkaista ja

purkaa ongelmia, kehittää sosiaalista kanssakäymistä, stimuloida muistia, oppia kohtaamaan haastavia tilanteita ja vahvistaa kielellisiä taitoja. Nukketeatteri voi tuoda potilaalle lohtua, parantaa hänen oloaan ja tukea henkisistä traumaista toipumista.

Luennoissaan Baker korosti, ettei nukken tarvitse olla ihmisenmuotoinen nukkemäinen olio, vaan se voi olla mikä tahansa tuttu esine, kuten vaikkapa paperipussi, sukka tai muovipullo. Yksinkertainen esine voi potilaan käsissä muuttua symboliksi jollekin aivan muulle. Nuket ovat elottomia hahmoja niin kauan, kunnes joku ottaa ne haltuunsa, puhalttaa niihin hengen ja antaa niille tarinan. Nuket rohkaisevat potilaita käsittelemään mielikuvitustaan ja tarjoavat samalla turvallisen tavan ilmaista vaikeita tai pelottavia asioita.

Sekä Baker että Bernier summasivat luennoissaan sen, mikä nousi esille myös laitospöytäkirjoilla. Nukke voi avata lukkoja, murtaa muureja ja avata keskusteluyhteyden. Nukketeatterin avulla pelokas, masentunut, turhautunut tai hämmentynyt potilas voi ilmaista tunteensa ymmärrettävällä tavalla. Kun potilaan ei tarvitse kertoa tuntemuksistaan suoraan, vaan hän voi puhua niistä nukken kautta, ilmaisusta tulee helpompaa. Potilaalla voi olla estoja, joita nukella ei ole. Nukken kautta potilas voi pystyä ilmaisemaan avoimemmin esimerkiksi vihaa tai kertomaan asioita, joiden suora käsitteleminen olisi hänelle muuten vaikeaa tai jopa mahdotonta. Erityisesti sulkeutuneet ja sosiaalisesti varovaiset potilaat saattavat usein vastata kysymyksiin, kun ne esittääkin terapeutin sijasta nukke. Samoin potilas voi nukken liikekielen avulla kertoa asioita, joiden sanalliseen selittämiseen hän ei pysty. Prosessin aikana potilaasta voi tulla aktiivisempi ja osallistuvampi.

Nukken seurassa potilas voi rentoutua. Potilaalla itsellään on kontrolli siitä, mitä nukke voi tehdä tai sanoa. Potilas voi itse ottaa tilanteen hallintaansa ja etsiä ratkaisuja ongelmiin. Hän voi myös tarkastella tilannetta ulkopuolelta käsin ja keksiä ongelmanratkaisuja, joita hän ei muutoin olisi tullut välttämättä ajatelleeksi. Nukken avulla tilanteesta pääsee turvallisesti pois ja sitä voi aina ohjata haluamaansa suuntaan.

6 Palikkateatteri ja terapia

Leikkiminen kehittää kieltä, syy-seurausajattelua, luovuutta ja ongelmanratkaisutaitoja. Leikin kautta opitaan esineiden käsittely- ja toimintatapoja, yhteistoimintaa ja sääntöjä sekä tunteiden säätelyä. Leikki on vapaaehtoista ja ennakoimatonta toimintaa, jonka tavoitteena ei ole tuottaa mitään tiettyä lopputulosta. Leikin merkitys näkyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, moraalissa, arvoissa ja empatiakyvyssä. Leikin avulla voidaan parantaa itseluottamusta ja uskoa omiin kykyihin.²

Leikki on tärkeä osa Palikkateatterin ideologiaa. Palikkateatteri tarjoaa leikkimisen apuvälineitä lapsille, aikuisille, erityisryhmille, vanhuksille ja erilaisille ryhmille. Palikkateatteri luo ammattimaisen sisällön kautta visuaalisen ja innostavan leikkimisen apuvälineen. Palikoissa kiteytyy leikkimisen ydin: ne innostavat ennen kaikkea spontaaniin rakentamiseen, luovuuteen ja yhteistoimintaan. Palikat ovat erittäin monipuolinen apuväline leikkimisen kautta tapahtuvaan tunteiden ilmaisuun, ongelmanratkaisuun ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen.

Pääpaino sekä Palikkateatteri-esityksessä että -työpajassa on mielikuvituksessa, jonka avulla osallistujat saavat vapaasti työstää abstrakteja palikoita. Koska palikat ovat värittömiä, mielikuvituksen varaan lasketaan paljon. Jos palikat olisivat värillisiä, ne saattaisivat ohjailla osallistujia rakentamaan vain tietyn värisiä asioita. Palikoita rakenneltaessa etsitään samalla tasapainoa ja turvallisuutta koossa pysyvän rakennelman kautta.

Palikkateatterin laitoskierroksella nousi esille useita Palikkateatterin terapeuttisia ominaisuuksia. Palikoiden neutraali ulkomuoto antaa rakentajalle vapaat kädet ilmaista palikoilla mitä tahansa. Ne eivät aseta ennako-odotuksia esimerkiksi sukupuolesta tai siitä, edustaako jokin palikka hyvää tai paha. Rakentaja voi itse määritellä nämä ominaisuudet haluamallaan tavalla ja valita, minkälaisia asioita haluaa palikoiden avulla kertoa. Palikat rohkaisivat yksilötyöskentelyyn tottuneita nuoria toimimaan yhteistyössä ja solmimaan sosiaalisia kontakteja. Palikat helpottivat ikäihmisten muistojen käsittelyä ja hahmottamista. Niiden avulla pystyttiin löytämään mielen sopukoista

jopa kokonaan uusia muistoja. Lisäksi palikoiden avulla oli mahdollista purkaa kielellisiä haasteita, sosiaalista epävarmuutta ja levottomuutta aiheuttavaa käytöstä. Pilottihankkeen perusteella voidaan sanoa, että Palikkateatterilla on laajat mahdollisuudet terapian maailmassa. Sen potentiaali on suunnattavissa hyvinkin erilaisille kohderyhmille. Konsepti on muokattavissa ja sovellettavissa kunkin kohderyhmän resursien ja toimintakyvyn mukaan. Ikä, sukupuoli, sosiaaliset tai fyysiset rajoitteet eivät ole esteenä Palikkateatteri-esityksen seuraamiselle tai työpajaan osallistumiselle. Suuri merkitys toiminnan onnistumisessa terapeutisesta näkökulmasta on työpajan ohjauksella. Pilottihankkeessa Bernierin asiantuntemus ja läsnäolo täydensivät ja syvensivät työpajan terapeutisia mahdollisuuksia merkittävästi. Hänen antamiensa ohjeiden ja toimintamallien avulla Palikkateatteria on mahdollista kehittää vielä entistäkin terapeuttisempaan suuntaan.

7 Kokemukset ja palaute

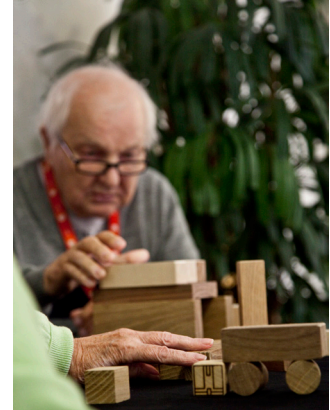
Työryhmän jäsenet Roosa Halme ja Sanna Lehtinen kävivät marraskuun aikana kohdelaitoksissa uusintavierailulla keräämässä henkilökunnan sekä lasten, nuorten ja ikäihmisten palautteita Palikkateatterista. Palautekierros ajoittui noin kahden kuukauden päähän Palikkateatterin esitys- ja työpajakierroksesta laitoksissa. Palautekierroksen avulla haluttiin selvittää, miten Palikkateatterin vierailun vaikutus oli näkynyt laitoksen arjessa pidemmällä aikavälillä. Samalla haluttiin kerätä tärkeää tietoa tulevaisuuden varalle toiminnan kehittämiseksi ja täydentämiseksi. Palautekierroksella piipahdettiin noin tunnin kestäneellä vierailulla kussakin kohdelaitoksessa. Työryhmällä oli mukanaan palikoita, joiden avulla haluttiin helpottaa edellisen käynnin palauttamista mieleen ja saada palautetta etenkin kohderyhmiltä. Kierroksen perusteella kaikki yhteistyölaitokset olivat erittäin kiinnostuneita jatkamaan projektia tulevaisuudessa jossain muodossa.

7.1 Pedagoginen näkökulma

Päiväkodeissa palautekeskustelut käytiin lähinnä henkilökunnan kanssa. Sekä opettajat ja hoitajat että lapset olivat olleet Palikkateatterin vierailun jälkeen hyvin vaikuttuneita näkemästään ja kokemastaan. Nähtyä esitystä oli sivuttu monissa keskusteluissa ja leikeissä. Etenkin Halmeen taito elävöittää elottomat palikat erilaisiksi hahmoiksi esityksessä oli motivoinut lapsia kokeilemaan samaa. Osa lapsista oli ollut jopa hieman pettyneitä, kun palikat eivät heidän käsissään käyttäytyneetkään samalla tavalla kuin Halmeen esityksessä. Eräs opettajista suunnitteli valmistavansa oman palikkateatteri-esityksen perinteisestä lastensadusta.

Työpajassa tehdyt tehtävät olivat jääneet elämään lasten leikkeihin. He olivat rakentaneet muun muassa perheitään ja perheiden lempipaikkoja samaan tapaan kuin työpajassa. Eniten palikoista oli rakennettu nimenomaan erilaisia rakennuksia. Laitoksiin

jätetty palikkamäärä koettiin riittämättömäksi, minkä takia Palikkateatterin palikoihin oli yhdistetty päiväkodin omia rakennuspalikoita. Palikkaleikkeihin oli otettu mukaan tuttuja leluja, esimerkiksi nalleja. Nalleille oli toteutettu erilaisia rakennuksia, kuten koteja, linnoja ja kouluja. Etenkin aluksi palikoita oli käytetty ohjatusti, mutta ajanpuutteen ja resurssipulan takia niiden käyttö oli alkuinnostuksen jälkeen laantunut.

Päiväkodit joutuvat tasapainottelemaan useiden eri aktiiviteettien ja projektien välillä, jotta kaikki olennainen saadaan sovitettua lasten ja henkilökunnan päivittäiseen ohjelmaan.

Palikoilla leikkiminen ohjatusti samaan tapaan kuin työpajassa vaatii henkilökunnalta esivalmistelua ja paneutumista työpajamaisen työskentelyn sisällön suunnitteluun. Päiväkodin kiireisen arjen tiimellyksessä siihen on vaikeaa löytää aikaa. Päiväkodeissa esitettiin toive jonkinlaisesta ohjekirjasta, jossa olisi esimerkkitehtäviä ja tarinoita palikoilla toteutettaviksi. Ohjekirjan lisäksi kokonaisuutta voitaisiin täydentää rekvisiitalla, esiripulla, valoilla ja valmiiksi kootuilla äänimaailmoilla. Näin saataisiin valmis paketti, joka madaltaisi opettajien kynnystä kokeilla Palikkateatteria omatoimisesti.

Ajanpuutteesta huolimatta henkilökunnalla oli kiinnostusta ja motivaatiota panostaa palikoiden käyttöön. Koettiin, että mitä enemmän aikuinen miettii etukäteen tilannetta, jossa palikoita käytetään, sitä enemmän hän saa hetkestä itsenkin irti. Näin aikuinen voi mahdollistaa lapselle parhaat mahdolliset olosuhteet olla rauhassa luova. Kaikki lapset eivät heti hahmota, minkälainen rakennelma kasasta palikoita voisi syntyä. Aikuisen antaman mallin kautta, lapsi voi rohkaistua ja keksiä jotakin uutta ja omaa.

Palikoiden etuna nähtiin niiden neutraali ulkomuoto: ne eivät symboloi lapselle hyvää tai pahaa tai tiettyä sukupuolta. Palikka antaa lapsen omalle ajattelulle ja mielikuvitukselle enemmän tilaa ja jättää näin pysyvemmän jäljen lapsen muistiin. Palikka antoi lapselle itselleen päätösvallan siitä, mitä hän halusi kunkin palikan itselleen edustavan ja merkitsevän. Palikoiden tuntu, muoto ja tuoksu oli havaittu myös tärkeäksi tekijäksi. Yksinkertainen palikka oli osoittautunut yllättävän moniaistilliseksi elementiksi.

Palikkateatterin luovan ja terapeutin aspektin lisäksi keskusteluissa nousi esille pedagoginen näkökulma, mikä on päiväkodeissa erityisen tärkeää. Päiväkodit elävät informaatiotulvan keskellä, kun heille tarjotaan toistuvasti erilaisia opetus- ja tehtäväpaketteja. Tarjonnan joukosta on osattava poimia pedagogisesti monipuolisimmat ja laadukkaimmat vaihtoehdot. Opettajat kokivat, että Palikkateatterilla voi olla myös tärkeä pedagoginen ulottuvuus, johon voisi kiinnittää tulevaisuudessa enemmän huomiota. Palikkateatterin avulla on mahdollista avata kielellisiä haasteita ja tunnepuolen ongelmia sanattomalla ilmaisulla.

7.2 "Silloin leikin lasta."

Lastensuojelulaitoksessa palautetta kerättiin sekä henkilökunnalta että nuorilta yhteisessä keskustelutuokiassa. Nuoret saivat samalla tutustua Halmeen mukanaan tuomiin uusiin, magneetilla varustettuihin palikoihin ja palauttaa mieleen tuntojaan Palikkateatterin edellisestä vierailusta. Palautetilanteessa he kuitenkin arastelivat kokemustensa muistelua, minkä takia heidän palautteensa saatiin loppujen lopuksi enemmänkin välillisenä henkilökunnan kautta.

Palikat olivat olleet esitysvierailun jälkeen muutaman päivän vapaasti käytettävissä. Nuoret olivat saaneet rakennella niillä laitoksen yhteisessä oleskelutilassa. Tuolloin vasta aluillaan ollut syksy oli kuitenkin tuonut mukanaan laitoksen arkeen useita muutoksia. Lomien päätyminen, koulutyön alkaminen ja ryhmäkoonpanon uusiutuminen olivat saaneet syksyn näyttäytymään masentavana vuodenaikana. Tämä oli aiheuttanut konflikteja ja levottomuutta, minkä takia palikat oli takavarikoitu. Tulevaisuudessa, kun tilanne on rauhoittunut ja nuoret ryhmääntyneet uudelleen, palikat voidaan ottaa taas yleiseen käyttöön.

Nuoret olivat käsitelleet Palikkateatterin vierailua koulussa kirjoittamalla omasta ko-

kemuksestaan palautteen. Osa palautteista oli kielteisiä ja provosoivia, mikä taas oli ristiriidassa nuorten työpajakäyttämisen kanssa. Henkilökunnan mielipide oli, että aidoin ja suoriin palaute työpajasta oli nuorten käytös nimenomaisella työpajahetkellä. Nuoret itse vähätelivät omaa innostustaan työpajassa ja yksi heistä totesikin: ”Leikin silloin lasta.” Vähättelevästä kommentista huolimatta voidaan ajatella työpajan tarjonneen nuorille eräänlaisen turvapaikan, rauhoitetun hetken, jolloin oli mahdollista rentoutua ja leikkiä kuin lapsi. Vaikka nuorten mielipiteet työpajasta olivatkin kirjavia, merkityksellistä oli, että se aiheutti heissä jonkin reaktion. Työpaja toi heidän päivittäiseen arkeensa erilaista ja yllättävää sisältöä.

Halmeen mukanaan tuomat magneettipalikat saivat nuorilta kiitosta. He toivoivat, että mikäli Palikkateatteri tekee laitokseen uusintavierailun, palikat olisivat ominaisuuksiltaan aiempaa monipuolisempia. Esitettiin myös toiveita varjoteatterista ja Palikkateatterin yhdistämisestä siihen. Kaikki arjesta poikkeava toiminta koettiin tervetulleeksi lastensuojelulaitokseen. Myös vierailut laitoksen ulkopuolisiin teatteritapahtumiin nähtiin mahdollisina.

7.3 Terapeuttinen aktiviteetti

Palvelukodissa palautetta kerättiin asukkailta ja henkilökunnalta. Asukkailta palaute kerättiin pitämällä heille eräänlainen pieni uusintatyöpaja. Rakentelun ohella vanhuksilta kyseltiin heidän kokemuksiinsa palikoista. Osa oli sitä mieltä, että palikoilla oli rakennettu jo kyllästymiseen asti ja osa taas nautti rakentelusta. Suurin osa vastaajista hieman nolosteli omia rakennustaitojaan: ”Enhän minä ole mikään rakennusmestari.”

Vanhukset kokivat, että palikoilla rakentaminen vaatii taiteellista lahjakkuutta. Halmeen rohkaistua heitä, he kuitenkin ryhtyivät rakentelemaan ja pöydälle alkoi syntyä rakennuksia. Sitä mukaa kun navettojen ja saunarakennusten seinät nousivat pystyyn, vanhukset alkoivat jälleen kertoa tarinoita omasta lapsuudestaan ja nuoruudestaan. Kun pöydälle rakentui oma kotitalo ja sen ympäristö yksi seinä ja omenapuu kerrallaan, muisto konkretisoitui. Muisto oli helpompi pukea sanoiksi, kun se oli omin silmin nähtävissä palikkarakennelman avulla eikä vain abstraktina kuvana omassa mielessä.

Palvelukodissa palikat oli otettu esiin säännöllisin väliajoin ja niillä oli rakenneltu pääasiassa työpajassa opittuun tapaan rakennuksia. Vanhusten oli helpompi luoda palikoista heidän mielessään jo olemassa olevia rakennuksia kuin keksiä kokonaan uusia. Oma koti oli osoittautunut suosituimmaksi rakennuskohteeksi. Jotkut vanhukset eivät rakentaneet tavoitteellisesti mitään tiettyä rakennusta, vaan siirtelivät palikoita erilaisiin muodostelmiin. Palikat olivat vakiinnuttaneet paikkansa yhtenä palvelukodin aktiviteettina ja ne olivat tulleet vanhuksille tutuiksi.

8 Tulokset ja vaikutukset

Kun Palikkateatteri lähti viemään esityksiä laitoksiin, se teki samalla hypyn tuntemattomaan. Työryhmällä ei ollut ennakko-odotuksia siitä, kuinka yleisö tulisi laitoksissa suhtautumaan esitykseen. Osa laitosten henkilökunnasta suhtautui esityksen mahdollisuuksiin aluksi jopa epäilevästi. Monelle oli vaikeaa käsittää, kuinka palikoista voisi syntyä juonellinen esityskokonaisuus. Palikka koettiin niin abstraktina ja neutraalina komponenttina, että sen performatiivisen hahmottamisen pelättiin olevan yleisölle liian haastavaa. Epäiltiin, jaksaisiko vastaavanlaisiin esityksiin tottumaton yleisö keskittyä liki puolituntiseen esitykseen.

Pienistä epäilyksistä huolimatta Palikkateatteri lunasti paikkansa jokaisessa vierailukohteessa runsaiden aplodien siivittämänä. Juuri palikan ei-esittävä ja puolueeton ulkomuoto olivat ratkaisevia tekijöitä siinä, että Palikkateatterista tuli laitoksissa poikkeuksetta hitti. Palikkateatteri jätti enemmän varaa mielikuvitukselle ja omalle tulkinnalle kuin niin sanottu perinteinen draamateatteri. Toinen oleellinen tekijä Palikkateatterin menestyksessä oli Halmeen välitön läsnäolo sekä mestarillinen ja loppuun asti

hiottu nuketus. Hänen ammattitaitonsa nukketeatteritaiteilijana mahdollisti esityksen luoman illuusion palikoiden elävyydestä. Esitys ja työpaja täydensivät toisiaan: ensimmäinen inspiroi ja motivoi ottamaan aktiivisesti osaa jälkimmäiseen.

Palikkateatteri-työpaja antoi laitoksille uusia työkaluja ja näkökulmia luovuuteen, ongelmanratkaisuun ja yhteisöllisyyteen. Vierailu jätti jossain määrin pysyvän jäljen laitosten arkeen. Koska jokaiseen laitokseen jätettiin kokoelma erilaisia palikoita, Palikkateatteri jatkaa elämäänsä kussakin laitoksessa omalla tavallaan riippuen henkilökunnan ja asukkaiden omasta aktiivisuudesta. Näin ollen hankkeella on todennäköisesti vaikutuksia myös pidemmällä aikavälillä. Palikkateatterin vierailu on saattanut jättää erityisesti lapsille ja nuorille merkityksellisen muiston, johon he voivat palata vielä vanhempinakin.

Hankkeen taideterapeuttinen ulottuvuus herätti median kiinnostuksen ja käynnisti keskusteluja taideterapian nykytilasta ja mahdollisuuksista Suomessa. Hanke näkyi niin paikallisessa kuin valtakunnallisessakin mediassa. Maakunnan päämedia Satakunnan Kansa uutisoi hankkeesta näyttävästi. Lisäksi muun muassa YLE Satakunta, Länsi-Suomi, STT ja Turun Sanomat tekivät hankkeesta jutun.

9 Jatkosuunnitelmat

Hankkeen saavuttamat tulokset kannustavat Palikkateatteria laajentamaan toimintaansa ja tarjoamaan vastaavanlaisia kokonaisuuksia tulevaisuudessa yhä laajemmille kohderyhmille. Palikkateatteri on sovellettavissa erilaisille yleisöille erityyppisissä laitoksissa. Hankkeen jatkovaiheessa huomioidaan myös sairaaloiden lapsi- ja pitkäaikaispotilaat sekä työttömät nuoret ja aikuiset. Mahdollisia uusia vierailukohteita ovat myös mielisairaalat, vankilat ja autististen lasten päiväkodit ja koulut. Taideterapeuttisen ulottuvuuden lisäksi halutaan tutkia Palikkateatterin pedagogisia mahdollisuuksia. Yhteistyö Bernierin kanssa tulee jatkumaan. Tulevaisuudessa valikoimaa on tarkoitus laajentaa uusilla palikoilla ja lisätä joukkoon lasten ja nuorten toivomia palikkamuotoja, kuten kartioita ja pyramideja.

10 Lopuksi

Nukketeatteriin liittyy paljon mystifointia. Illuusion ja taianomaisuuden tavoittelu esityksissä on yleistä. Merkittävin ero nukketeatterin ja draamateatterin välillä on nukken ja nukettajan suhteen esitykseen tuoma lisäulottuvuus. Näyttämöltä katsomoon ja päinvastoin tapahtuva vastaanottoprosessi on monikerroksisempi, koska näyttelijässä yhdistyvät kaksi viestijää, nukettaja ja nukke. Kun nukken ja nukettajan keskinäinen vuorovaikutus toimii, toimii myös vuorovaikutus yleisön kanssa. Yleisölle nukketeatteriesitys on taianomainen ja illuusion tuntua tavoitteleva tapahtuma. Nukettaja on eräänlainen taikuri, joka tekee suuren teknisen ja fyysisen työn luodakseen maagisen vaikutelman elottoman esineen elollisuudesta. Palikkateatteri onnistuu edellä kuvailun illuusion toteuttamisessa erinomaisesti, mikä on oletettavasti yksi syy siihen, että pilottihanke oli menestys laitoksissa.

Lähteet

Currel, David 1996: An Introduction to Puppets and Puppetmaking. Grange Books, London

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 22.11.2012: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/lasten_leikit/leikin_merkitys_lapselle/